

IOACHIM CRĂCIUN – ISTORIC AL VECHILOR CĂRȚI ȘI BIBLIOTECI ROMÂNEȘTI

Unul dintre rarele cazuri din istoriografia română în care opera precede detașat în faimă numele autorului îl are protagonist pe istoricul și bibliologul clujean Ioachim Crăciun¹. Într-adevăr, și paradoxal în același timp, deși *Bibliografia istorică a României* este, în mod normal, primul instrument accesat în orice cercetare istorică, personalitatea și opera creatorul ei este prea puțin cunoscută². Tocmai din acest motiv, în cadrul acestui studiu, am decis să mă opresc asupra demersului științific întreprins de Ioachim Crăciun în cercetarea istoriei cărții și a bibliotecilor din spațiul românesc. De la început, trebuie să precizez că această preocupare trebuie văzută ca o parte componentă a unui demers istoriografic ce vizează, în principal, istoria politică și culturală transilvăneană.

De fapt, cel identificat, pe nedrept, doar ca fondatorul *Școlii bibliologice clujene* a ales acest domeniu, extrem de apropiat de aria bibliologiei, îndrumat și de nevoile practice ale cursurilor sale

---

* Muzeul „Unirii” Alba Iulia; e-mail: liviu.zgarcu@yahoo.com.

¹ Născut în comuna Dârlos (Sibiu), la 25 iunie 1898, Ioachim Crăciun s-a format și consacrat în istoriografia română în perioada interbelică. De numele lui este legată, mai ales, constituirea școlii bibliologice clujene din jurul Universității de la Cluj, unde, din 1932, a fost titularul primei catedre de Bibliologie din învățământul universitar românesc. După 1948, odată cu instaurarea regimului comunist, Ioachim Crăciun a avut de suferit, fiind înlăturat atât de la universitate, cât și de la Institutul Academiei Române, filiala Cluj. În cele din urmă, cu ajutorul lui Constantin Daicoviciu, la începutul anilor '50, a fost reangajat mai întâi la Institut, apoi la Universitate, unde își va continua activitatea științifică. Până în anul morții sale, 1971, s-a remarcat prin coordonarea colectivului care a realizat primul număr al *Bibliografiei Istorice a Românilor*. Despre viața și activitatea lui Ioachim Crăciun: Nicolae Edroiu, *Ioachim Crăciun (1898-1971) și bibliologia românească*, în „Bibliotheca Bibliologica”, Cluj-Napoca, (serie nouă), nr. 1, 1994, p. 3-35; Liviu Zgârciu, *Istorici în perioada regimului comunist. Ioachim Crăciun*, în „Apulum”, XLIII, nr. 2, 2006, p. 393-404 și Idem, *The Status of the Historiographer in the First Stage of the Communist Regime from Romania (1948-1965). Case Study: Ioachim Crăciun*, în „Tyragetia”, Chișinău, (serie nouă), XVIII, vol. III, nr. 2, 2009, p. 265-272.

² O prezentare a exegezei istoriografice dedicate lui Ioachim Crăciun în Liviu Zgârciu, *Locul lui Ioachim Crăciun, întemeietorul școlii bibliologice clujene, în istoriografia română*, în „Apulum”, XLVII, 2010, p. 395-409.

universitare. Calitățile sale de cercetător aveau să fie pe deplin puse în valoare prin studiile dedicate subiectului, editate atât în perioada interbelică, cât și în plin regim comunist.

Prima lucrare de un asemenea profil, intitulată *Cartea românească în decursul veacurilor*, avea să fie publicată în revista „Viața Ilustrată”, în anul 1937³. Studiul avea, în primul rând, o funcție de popularizare, reprezentând și textul conferinței ținute, tot în acel an, la universitatea clujeană. Tocmai din acest motiv, aparatul critic este ca și inexistent, fiind compus doar din două note de subsol. Aici, era realizată o scurtă prezentare a principalelor repere din istoria cărții românești, atât cea manuscrisă, cât și cea tipărită. Autorul și-a fondat demersul istoriografic apelând, în principal, la două surse bibliografice: studiul lui Nicolae Iorga, *Tipărituri românești necunoscute*, publicat în 1931, în numărul al XVII-lea al „Revistei Istorice”, și monumentală *Bibliografie Românească Veche*.

Interesante sunt aprecierile pe care istoricul clujean le face în introducere, cu privire la evoluția istorică a cărților românești, văzută: „tot atât de variată, cu umbre și lumini, ca și povestea neamului nostru”⁴. În acest context, credea că apariția mai târziu - în comparație cu alte state europene - a primelor cărți în limba română se datorează condițiilor istorice neprielnice care au marcat destinul neamului românesc. Tocmai de aceea, consideră că această apariție târzie în spațiul românesc, atât a cărții manuscrise, cât și a celei tipărite, nu ar trebui să constituie un motiv de rușine.

Dintre vechile manuscrise românești, *Evangheliarul slavon* (1473) de la Mănăstirea Humor, cu celebra miniatură a domnitorului Ștefan cel Mare, îi stârnește afirmația că, asupra lui, „trebuie să ne oprim cu un deosebit respect și cu mulțumirile lui Dumnezeu că ni s-a păstrat”⁵. De asemenea, aspectul deosebit al cărții îl determină să o asemuiască cu celebrul *Codex Argenteus*⁶, păstrat la Upsala (Suedia), care conține traducerea Bibliei făcută de episcopul Ulfila al goților⁷, în veacul al IV-lea⁸. În același timp, recunoaște că, în comparație cu alte zone, în spațiul românesc, au apărut cărți în propria limbă, cu o oarecare întârziere. Lega acest aspect de împrejurările istorice nefavorabile, care au marcat destinul neamului românesc, spre deosebire de „Apusul, mai

---

³ Ioachim Crăciun, *Cartea românească în decursul veacurilor. Conferință ținută la Extensiunea universitară din Cluj în 16 aprilie 1937* (Extras), Cluj, 1937.

⁴ *Ibidem*, p. 3.

⁵ *Ibidem*, p. 7.

⁶ Vasile Gheorghiu, *Codex Argenteus Upsaliensis*, București, 1939.

⁷ Constantin Erbiceanu, *Ulfila, viața și activitatea lui sau starea creștinismului în Dacia Traiană și Aureliană în sec. al IV-lea*, București, 1898.

⁸ Ioachim Crăciun, *op. cit.*, p. 8.

ferit de primejdiile peste care am trecut noi”⁹. În ceea ce privește tiparul, Ioachim Crăciun era de părere că, din acest punct de vedere, suntem înaintea multora dintre vecinii noștri. Bineînțeles că, raportându-se la evoluția tipăriturilor în Ungaria, nu ezită să afirme că vecinii noștri ungurii datorează prima lor carte tipărită la 1473, la Buda, unui rege de sânge românesc, Matei Corvinul, remarcând oarecum malițios: „întâmplarea face ca primul produs grafic de la Buda să fie o cronică, Chronicon Budense, în ale cărei pagini de la început se descrie războiul glorios a lui Basarab I Întemeietorul, câștigat asupra trufașului rege Carol Robert al Ungariei, la 1330, la Posada”¹⁰.

Studiul abordează și problema incunabilelor. Interesant că, deși anul 1500 este considerat data limită pentru clasificarea unei tipărituri în categoria incunabilelor, Ioachim Crăciun ia ca punct terminus anul 1550¹¹. Această deplasare cronologică o motivează prin depărtarea geografică față de spațiul german, patrie a primelor tipărituri. Astfel, *Liturghierul* (1508), *Octoihul* (1510), *Evangheliarul* (1512), *Octoihul* (1535), *Catehismul românesc* (1544), *Molitvelnicul Slavonesc* (1545), *Apostolul* (1547) și *Evangheliarul Slavonesc* (1547) devin toate incunabile. Încadrarea lor în această categorie era forțată, fiind neagreată de instituțiile specializate, dar această inițiativă trebuie percepută din perspectiva unui istoric dispus să-și subordoneze demersul științific funcției formative a istoriei. Faptul că, astfel, putea da culturii române nu mai puțin de 8 incunabile, îl determină să gireze o teorie contestată de literatura de specialitate.

Ioachim Crăciun atinge tangențial și activitatea desfășurată, în secolul al XVI-lea, de Diaconul Coresi¹². Văzând în el un „părinte al tipografiei românești”, istoricul clujean considera că „dublei sale calități de

---

⁹ *Ibidem*, p. 11-12.

¹⁰ *Ibidem*, p. 13.

¹¹ Incunabulul se numește un exemplar dintr-o carte tipărită în primii ani ai introducerii tiparului, mai precis, înainte de 31 decembrie 1500. Termenul a fost folosit pentru prima dată, în anul 1639, de Bernhard von Mallinckroth, care se referea la prima tipografie incunabul, pentru a denumi perioada de început a tiparului, nu cărțile propriu-zise. Denumirea a fost consacrat în 1688, la Amsterdam, de librarul olandez Cornelius van Beughem, care a publicat un catalog intitulat *Incunabilele tipografiei sau catalogul cărților și scriitorilor editați în orice limbă, din primii ani de la inventarea tiparului, până la anul de la Hristos 1500 inclusiv*. În spațiul românesc nu au fost produse incunabile, tipografia de la Târgoviște a tipărit, în anul 1508, *Liturghierul lui Macarie*, deci la 8 ani de perioada incunabilelor. Dan Simonescu, *Cercetări românești despre incunabile. Incunabilele din bibliotecile noastre*, în „Cartea și biblioteca”, p. 45.

¹² O biografie a diaconului Coresi, Dan Simonescu, *Un mare editor și tipograf din sec. al XVI-lea: Coresi*, în „Studii și cercetări de bibliologie”, București, 11, 1969, p. 53-59.

părinte-preot și de părinte-tipograf, am mai îndrăzni să-i adăugăm și o a treia: părintele înainte mergător și întâiul stătător în pomelnicul ostenitorilor pentru unirea celor trei provincii locuite de români: a Țării Românești, a Transilvaniei și a Moldovei”¹³. Această catalogare era dată de tendința de unitate culturală care se reflectă în activitatea tipografică a lui Coresi, care, într-un sfert de secol (1557-1581), și-a tipărit cele 22 de cărți, dintre care 9 în limba română, atât în Transilvania, cât și în Țara Românească. Interesant că, susținând teoria conform căreia diaconul Coresi și-a adus tiparnița de la Târgoviște la Brașov, Ioachim Crăciun îmbrățișa, pentru prima dată în scrierile sale, o părere neîmpărtășită de mentorul său Nicolae Iorga¹⁴.

Ideea unității culturale, prezentă în tipăriturile românești, este, din nou, reiterată de istoricul clujean, atunci când se oprește asupra *Noului Testament* (1648)¹⁵. Astfel, referindu-se la pasajul din *Predoslavia către cititori*, în care autorii tipăriturii își exprimă dorința ca opera lor să fie înțeleasă de toți românii, Ioachim Crăciun afirmă: „cunoscutele cuvinte în legătură cu silința de a scrie românește pe înțelesul tuturor românilor, constituind o nouă dovadă de tendința spre unitatea culturală a neamului nostru”¹⁶. Într-adevăr, promovarea unității limbii literare române era o preocupare majoră a traducătorilor români ai *Noului Testament*. Ei chiar mărturiseau direct această străduință de a folosi o limbă literară unitară, înțeleasă de toți românii, de pretutindeni, evitând întrebuintărea regionalismelor¹⁷.

În ceea ce privește epoca fanariotă, considerată, în general, de istoriografia română drept una de decădere, aceasta era privită de

---

¹³ Ioachim Crăciun, *op. cit.*, p. 21.

¹⁴ Una dintre problemele mult controversate privind viața și opera lui Coresi este legată de proveniența tiparniței pe care a folosit-o la Brașov. În istoriografia de specialitate, au fost exprimate două păreri: una conform căreia Coresi a lucrat la Brașov cu tiparnița adusă de el de la Târgoviște și alta, care consideră că și-a creat o tiparniță nouă. Prima părere era susținută, printre alții, de Nicolae Cartoian și, mai ales, de P.P. Panaitescu, pe când cea de a doua, de Ioan Bianu și Nicolae Iorga. În lumina ultimelor cercetări, teoria potrivit căreia tiparnița de la Târgoviște ar fi fost adusă de Coresi la Brașov, odată cu stabilirea sa definitivă aici, este abandonată de majoritatea specialiștilor. Lajos Demény, Lidia Demény, *A dus oare Coresi tiparnița de la Târgoviște la Brașov?*, în Lajos Demény, Lidia Demény, *Carte, tipar și societate la români în secolul al XVI-lea, Studii, articole, comunicări*, București, Editura Kriterion, 1986, p. 83-93.

¹⁵ Eva Mârza, *Din istoria tiparului românesc. Tipografia de la Alba Iulia. 1577-1702*, Sibiu, Editura Imago, 1998, p. 34-44.

¹⁶ Ioachim Crăciun, *op. cit.*, p. 25.

¹⁷ Cornelia Papacostea-Danielopolu, Lidia Demény, *Carte și tipar în societatea românească și sud-est europeană (secolele XVII-XIX)*, București, Editura Eminescu, 1985, p. 132-133.

istoricul clujean ca una care „nu a fost atât de înspăimântătoare nici în domeniul politic și cu atât mai puțin în domeniul tipăriturilor românești”¹⁸. Dovada acestei afirmații stătea în statistica cărților tipărite în această perioadă, statistică care spunea că, din totalul de 483, 401 erau românești. Extrem de interesantă era și percepția pe care autorul o avea față de starea cărții românești în anii '30 ai secolului al XX, exprimată în finalul studiului: „În zilele noastre tiparul românesc este, ca tehnică, în ritmul general european și mondial [...]. În privința tehnicii tipografice nu avem de ce ne plânge, fiindcă suntem alături de țările cele mai civilizate”¹⁹. Datorită caracterului său popularizator, lucrarea avea să fie publicată un an mai târziu și în „Revue Transylvanie”²⁰. Astfel, textul tradus în limba franceză, limbă de circulație europeană, era introdus într-un circuit internațional tocmai pentru a face cunoscută valoarea culturii românești și din perspectiva cărții.

În sfera preocupărilor dedicate istoriei cărții și bibliotecilor românești poate fi inclus și studiul, *Doi bibliologi români Ioan Bianu 1856-1937 și Al. Sadi-Ionescu 1873-1926*, publicat în 1937, în seria „Biblioteca Bibliologica”²¹. În acesta era evocată personalitatea celor doi mari bibliologi români, Ioan Bianu și Al. Sadi-Ionescu, ambii marcând decisiv, prin activitatea lor, evoluția cărții în spațiul românesc.

Ioachim Crăciun își concepe demersul istoriografic apelând atât la bibliografia de profil, cât și la numeroase amintiri personale. Primul portret era consacrat lui Ioan Bianu, văzut de autor ca un „bibliotecar, bibliograf, în sens mai larg bibliolog”²². Într-o scurtă biografie, erau punctate principalele etape ale formării și desăvârșirii profesionale a marelui bibliolog. Dintre ele, se insistă asupra momentului întâlnirii lui Ioan Bianu cu August Treboniu Laurian, cel care l-a ajutat să se angajeze în postul de custode la Biblioteca Centrală din cadrul Universității bucureștene²³. Văzând, în acest episod, un semn al

---

¹⁸ Ioachim Crăciun, *op. cit.*, p. 28.

¹⁹ *Ibidem*, p. 30.

²⁰ Idem, *Le livre roumain au cours des siècles*, în „Revue de Transylvanie”, IV, nr. 3-4, 1938, p. 210-232.

²¹ Idem, *Doi bibliologi români, Ioan Bianu 1856-1937 și Al. Sadi-Ionescu 1873-1926*, în „Bibliotheca Bibliologica”, Cluj, nr. 9, Tipăritura Cartea Românească, 1937.

²² *Ibidem*, p. 3.

²³ Ioan Bianu a deprins pasiunea adunării cărților și manuscriselor vechi în perioada studiilor la Blaj, sub influența exemplorilor și îndemnurilor lui Timotei Cipariu și Moldovănuț, profesorii lui. Dan Simonescu, *Ioan Bianu – bibliograf*, în *Cartea și biblioteca, Contribuții la istoria culturii românești. Centenar Dan Simonescu*, Târgoviște, Editura Bibliotheca, 2002, p. 111-115.

destinului, Ioachim Crăciun remarca cu amărăciune că „*primul drum al lui I. Bianu a fost, la București, drumul spre biblioteca cea mai mare de pe atunci a țării, după cum ultimul drum, cel de despărțire vecinică, l-a făcut din mijlocul bibliotecii lui dragi, Biblioteca Academiei Române, ajunsă cea mai mare a țării prin munca și priceperea lui fără pereche*”²⁴.

Contribuția lui Ioan Bianu la transformarea, în 1901, a Bibliotecii Academiei în Biblioteca Națională, dar, mai ales, la adoptarea Legii Depozitului Legal era și ea remarcată. De asemenea, cariera sa didactică era privită ca o parte esențială a preocupărilor bibliologice, când, ca profesor și, mai apoi, ca decan al Facultății de Litere, s-a făcut remarcat prin modul în care și-a îndeplinit însărcinările. Toate acestea au făcut ca în jurul lui să se creeze o școală, în care s-au format mulți discipoli ai săi, care, apoi, i-au continuat munca, atât la Universitate, cât și la Biblioteca Academiei²⁵.

Reține atenției împărțirea pe care autorul o propune în ceea ce privește preocupările lui Ioan Bianu în sfera bibliologiei, divizată în trei domenii: bibliologia propriu-zisă, bibliologia și biblioteconomia. Pentru fiecare dintre acestea, contribuția reputatului bibliolog era clar reconstituită: „*ca bibliolog a predicat iubirea de carte de la înălțimea catedrei sale universitare și a umplut multe goluri în istoria literaturii românești vechi, și, deci, și în istoria cărții românești în general. Ca bibliograf Ioan Bianu este autorul celei mai frumoase, ca execuție, și a celei mai bogat descrise bibliografii din câte s-au publicat până acum la noi. [...] Ca bibliotecar Ioan Bianu trebuie pus în fruntea pomelnicului, ce se va scrie vreodată asupra bibliotecăriei și asupra bibliotecarilor*”²⁶.

Ceea ce a însemnat Ioan Bianu pentru Ioachim Crăciun este ușor a identifica, doar și parcurgând mișcătorul text din final, o adevărată confesiune de credință: „*M-am împărțășit și eu din izvorul cunoștințelor lor bibliotecare și bibliografice, luat-am și eu lumină din lumina lor și acum când le împreună numele în același sentiment de recunoștință și de pioasă aducere aminte, mă cutremur ca apostolii în fața muntelui Taborului, când, văzându-l pe marele lor Învățător, în toată strălucirea, și-au dat seama de distanța dintre ei, dar și de faptul că au fost ucenicii Lui și sunt chemați să propovăduiască învățăturile lui*”²⁷. Câțiva ani mai târziu, Ioachim Crăciun va reveni asupra personalității acestuia, publicând, în revista sibiană „Transilvania”, studiul *Un mare iubitor de cărți: Ion Bianu*²⁸.

---

²⁴ Ioachim Crăciun, *Doi bibliologi români...*, p. 4.

²⁵ *Ibidem*, p. 6.

²⁶ *Ibidem*, p. 6-8.

²⁷ *Ibidem*, p. 9.

²⁸ *Idem*, *Un mare iubitor de cărți: Ion Bianu*, în „Transilvania”, Sibiu, 74, nr. 7-8, 1943, p. 583-589.

Revenind la lucrarea *Doi bibliologi români Ioan Bianu 1856-1937 și Al. Sadi-Ionescu 1873-1926*, trebuie să remarcăm și al doilea portret dedicat lui Alexandru Sadi-Ionescu, un alt mare nume al bibliologiei românești. Autorul recunoștea că cei doi erau atât de strânși legați unul de celălalt, prin activitatea lor, încât era dificil de a vorbi despre unul, fără să nu-l amintești și pe celălalt²⁹. Și aici sunt marcate principalele etape ale formării și consacrării profesionale ale lui Alexandru Sadi-Ionescu, de la perioada studiilor universitare, până la cea legată de Biblioteca Academiei Române. Istoricul clujean aprecia inovațiile aduse de acesta la Biblioteca Academiei, de la înlocuirea fișierelor greoaie, pe care le găsisese aici, cu un fișier modern, de format mic, până la introducerea sistemului zecimal în clasificarea științifică a cărților, sistem aplicat de el întâia oară în România³⁰. De asemenea, pe baza unor amintiri personale, Ioachim Crăciun creionează și un interesant portret al lui Alexandru Sadi-Ionescu: „Era îmbătrânit înainte de vreme de prea multă muncă. [...] Era tipul bibliotecarului, care se dăruia cu totul altora, informând pe cei în vârstă, îndrumând pe studenții mai tineri, adesea uitând de sine. Pasionat bibliofil, pasionat bibliograf, pasionat bibliotecar, cu figura scundă și firavă, părea un schimnic din alte vremuri”³¹. De remarcat că ambele portrete, atât cel rezervat lui Ioan Bianu, cât și cel al lui Alexandru Sadi-Ionescu, erau traduse și în limba franceză. Lucrarea mai era însoțită de bibliografia operei celor doi bibliologi, redactată pe baza criteriului cronologic.

Ioachim Crăciun va mai aborda istoria cărților și a bibliotecilor românești în studiul *Biblioteci și cititori români în trecut și azi*³². Lucrarea, având mai mult un caracter de popularizare, a fost publicată, mai întâi, în volumul omagial închinat mitropolitului Ardealului, Nicolae Bălan. A apărut la începutul anului 1940, într-un moment dificil, marcat de cererile vecinilor României de a se anula prevederile tratatelor semnate la sfârșitul Primului Război Mondial, la Paris, mai ales cel de la Trianon. Numai peste câteva luni, o mare parte din Transilvania, alături de alte provincii românești aveau să fie rupte din trupul țării. Tocmai din acest motiv, orice încercare de interpretare a acestui text trebuie să aibă în vedere și contextul politic al vremii.

Pentru început, autorul parcurge pe scurt istoria aparițiilor și a evoluțiilor bibliotecilor în lume, de-a lungul timpului, oprindu-se la primele biblioteci românești întemeiate în Evul Mediu. Aici este

---

²⁹ Idem, *Doi bibliologi români...*, p. 19.

³⁰ *Ibidem*, p. 20.

³¹ *Ibidem*, p. 21-22.

³² Ioachim Crăciun, *Biblioteci și cititori români în trecut și azi* (Extras), Sibiu, 1940, p. 4.

subliniată importanța mănăstirilor de la Vodița și Tismana în Țara Românească, respectiv Neamț și Bistrița în Moldova, în fondarea primelor colecții de cărți.

Tot pentru Evul Mediu, Ioachim Crăciun reclamă pentru cultura română și biblioteca regelui maghiar Matei Corvin³³. Bineînțeles că justificarea argumentativă a unei asemenea afirmații era dictată de originea română a lui Matei Corvin³⁴. Aprecierea poate părea forțată, dar ea trebuie percepută din perspectiva contextului istoric din anii în care apărea lucrarea, unul marcat de grelele pierderi teritoriale ale României în favoarea Ungariei. Această stare de fapt motivează și alte afirmații ale autorului, precum cea în care preocupările culturale ale lui Matei Corvinul sunt puse doar pe seama originii lui române, considerând că acestea „nu se pot datora sângelui adus de presupușii săi strămoși de pe stepele Asiei”³⁵. De asemenea, remarcă nedumerirea istoricilor europeni, vizavi „de apariția unei figuri atât de tipică de om al renașterii în Ungaria de pe vremuri, atât de tulburată și atât de amenințată de turci”, dar și modul în care Bonfini, cronicarul lui Matei Corvin, îi admira și exalta originea română³⁶.

Continuând prezentarea vechilor biblioteci românești, autorul are numai cuvinte de laudă față de un domnitor precum Despot Vodă³⁷, pe care, pentru aportul avut în acest domeniu, îl consideră demn să fie trecut „în pomelnicul ctitorilor de biblioteci românești”³⁸. De aceleași

---

³³ Biblioteca Corviniana este considerată de specialiști una din cele mai mari și una din cele mai complete colecții ale creațiilor literare importante, în limba latină și greacă, existente în Europa la sfârșitul secolului al XV-lea. Faptul că, după 1541, cărțile din colecția ei vor fi dispersate pe un vast teritoriu, contribuind, în mare măsură, la răspândirea umanismului în Europa Centrală, confereau un puternic impact simbolistic originii întemeietorului ei. Acest aspect constituia un motiv în plus pentru Ioachim Crăciun să revendice cu patimă originea română a lui Matei Corvinul. Interesant că Szamosközi se lauda, într-una dintre scrierile sale, că cea mai importantă carte din biblioteca sa personală, un codice din pergament, provenea tocmai din biblioteca Corviniana. Jakó Zsigmond, *Transilvania și Corviniana*, în *Philobiblon Transilvan*, București, Editura Kriterion, 1977, p. 72-92.

³⁴ Ioachim Crăciun, *Biblioteci și cititori români în trecut și azi...*, p. 3-4.

³⁵ *Ibidem*, p. 4.

³⁶ *Ibidem*.

³⁷ Domn al Moldovei între anii 1561-1563, Despot Vodă a reprezentat prototipul unui veritabil principe renașcentist, remarcându-se prin preocupările sale de factură culturală, dintre care cea mai cunoscută a fost legată de înființarea colegiului latin de la Hârlău/Cotnari. Pentru a ajuta studenții acestei academii de științe, numită de documentele vremii *Schola latina*, domnitorul a întemeiat la Cotnari și o bibliotecă. *Domnia umanistă a lui Despot Vodă*, în *Istoria Românilor*, vol. IV, București, 2001, p. 458-461.

³⁸ Ioachim Crăciun, *Biblioteci și cititori români în trecut și azi...*, p. 4.

măgulitoare aprecieri se bucură voievozii, Petru Șchiopu³⁹, Constantin Brâncoveanu⁴⁰, Dimitrie Cantemir, boierii Luca Stroici, Grigore Ureche, Udriște Năsturel, Miron Costin și Constantin Cantacuzino⁴¹, dar și înalții ierarhi bisericești, mitropoliții Dosoftei și Varlaam. De asemenea, analizând starea precară a bibliotecilor românești în secolul al XVII-lea, istoricul clujean socotea că: „lipsa lor ne pot dovedi cel mult nestatorniciile politice și războaiele fără sfârșit de pe pământul locuit de noi, nu însă inexistența unei vieți spirituale superioare”⁴².

În ceea ce privește situația din Transilvania, era remarcată întârzierea cu care apar primele informații referitoare la existența vreunei biblioteci românești aici. Certitudinea unei astfel de biblioteci era oferită de inventarul din 1680, efectuat de autorități averii mitropolitului Sava Brancovici⁴³ și a fratelui său Gheorghe⁴⁴. Faptul că existența ei „se leagă de numele unei figuri marcante din trecutul românilor ardeleni, de numele vlădicului-martir Sava Brancovici (1656-1680), umilit, bătut și întemnițat de unguri în anul ultim al arhipăstoririi sale, când i s-a împrăștiat și bibliotecă” îi creează istoricului clujean un sentiment de bucurie⁴⁵. Trebuie precizat că specialiștii pun astăzi problema existenței la Alba Iulia, în perioada vlădiciei lui Sava Brancovici (1656-1680), a două sau chiar trei biblioteci⁴⁶. Interesant că istoricul clujean și-a completat informațiile, apelând la teza de doctorat realizată de Marina Lupaș, în 1937, și intitulată, *Mitropolitul Sava Brancovici*, deși ea fusese publicată în 1939, la Cluj.

---

³⁹ Petru Șchiopu a strâns la curtea sa o valoroasă colecție de cărți românești (coresiene) și străine, mai ales în timpul ultimei domnii în Moldova (1582-1591). Retras la Tirol, el a transportat acolo bogata-i bibliotecă, pe care, mai târziu, a vândut-o fiul său, Ștefan. Dan Simonescu, *Schiță despre bibliotecile românești*, în „Cartea și bibliotecă”, p. 108-110.

⁴⁰ Constantin Brâncoveanu a întemeiat la Mănăstirea Hurezu o vastă bibliotecă de lucrări străine istorice, referitoare la istoria românilor. Avea sală proprie, o inscripție scrisă deasupra ușii de intrare, care îndemna cititorii să apeleze la cărți pentru delectare, instruire și educare. Dan Simonescu, *Biblioteca brâncovenească de la Hurezu*, în *Cartea și bibliotecă*, p. 83-85.

⁴¹ Despre istoria bibliotecii stolnicului Constantin Cantacuzino, vezi Dan Simonescu, *Biblioteca stolnicului Constantin Cantacuzino*, în „Cartea și bibliotecă”, p. 77-82.

⁴² Ioachim Crăciun, *Biblioteci și cititori români în trecut și azi...*, p. 5.

⁴³ Despre perioada vlădiciei lui Sava Brancovici, vezi Eva Mârza, *Din istoria tiparului românesc...*, p. 56-63.

⁴⁴ Inventarul a fost publicat, pentru prima dată, de Ioan Lupaș în „Documente istorice transilvănene I, 1599-1699”, Cluj, nr. 160, 1940.

⁴⁵ Ioachim Crăciun, *Biblioteci și cititori români în trecut și azi...*, p. 8.

⁴⁶ Eva Mârza, *Din istoria tiparului românesc...*, p. 59; Ioan Beju, *Vechimea bibliotecii mitropolitane*, în „Îndrumător bisericesc”, Sibiu, 1960, p. 61-68.

Lipsa unor biblioteci românești vechi în Transilvania era pusă pe seama inexistenței, în acest spațiu, a unor mănăstiri vechi și bogate, precum în Moldova și Țara Românească⁴⁷. De asemenea, alte cauze ale acestei situații, erau identificate în persecuțiile religioase la care au fost supuși românii ardeleni, care nu s-au bucurat de dărnicia conducătorilor, dar, mai ales, în situația deosebită din provincia intracarpatică, cu cele trei națiuni recunoscute și religiile lor recepte⁴⁸.

Epoca fanariotă reprezintă pentru Ioachim Crăciun o perioadă fastă pentru bibliotecile românești, remarcând, în primul rând, dragostea pentru cărți a domnitorilor Nicolae și Constantin Mavrocordat⁴⁹. Distrugerea acestei valoroase colecții de cărți, din care nu s-a mai păstrat mai nimic, îl determină să remarce, cu amărăciune, drama acestei biblioteci⁵⁰. Istoricul clujean amintea și despre unicul exemplar provenit din biblioteca Mavrocordaților, care, în acel moment, se găsea în biblioteca lui Nicolae Iorga⁵¹. De asemenea, în incursiunea lui în secolul al XVIII-lea, spațiul transilvănean este prezent prin biblioteca Blajului, considerată, cronologic, a treia bibliotecă a românilor din Transilvania⁵². Autorul constată și faptul că aici, un secol mai târziu, bibliotecile își schimbă caracterul, începând să fie înființate mai ales în jurul instituțiilor școlare, „atâtea câte ne-au permis ungerii să avem”⁵³. Toate aceste biblioteci sunt văzute ca puternice focare de cultură românească, care au avut menirea de a călăuzi „poporul românesc spre unirea de la 1 Decembrie 1918”⁵⁴. De fapt, Ioachim Crăciun transpunea clasificarea propusă, în 1903, de Nicolae Iorga, care împărțea bibliotecile românești vechi în: domnești, mănăstirești și școlare. Această clasificare se menține până

---

⁴⁷ Teoria este eronată, deoarece specialiștii consideră că primele înjghebări de biblioteci românești în Transilvania au loc tot pe lângă mănăstiri. Cea mai veche bibliotecă monastică din acest spațiu, fondată la Mănăstirea Igrăș (județul Timiș, lângă Cenad), datează din jurul anului 1200. Dan Simonescu, *Schiță despre bibliotecile românești în „Cartea și biblioteca”, p. 108-110.*

⁴⁸ Ioachim Crăciun, *Biblioteci și cititori români în trecut și azi...*, p. 8.

⁴⁹ *Ibidem*, p. 10.

⁵⁰ Constantin, fiul lui Nicolae Mavrocordat, a fost nevoit să vândă biblioteca la Țarigrad, în data de 11 iunie 1761, pentru a-și plăti datoriile acumulate. Ca o ironie a sorții, mare parte din biblioteca Mavrocordaților era compusă din cărți provenite din colecția stolnicului Constantin Cantacuzino, pe care Nicolae Mavrocordat le-a confiscat, după decapitarea, în 1716, a celor trei Cantacuzini. Vasile Mihordea, *Biblioteca domnească a Mavrocordaților. Contribuții la istoricul ei*, București, 1940.

⁵¹ Ioachim Crăciun, *Biblioteci și cititori români în trecut și azi...*, p. 10.

⁵² *Ibidem*.

⁵³ *Ibidem*, p. 12.

⁵⁴ *Ibidem*, p. 13.

astăzi, fiind folosită de majoritatea specialiștilor⁵⁵.

În partea finală a studiului, era prezentată situația bibliotecilor românești de după Marea Unire, dintre care se detașa, prin organizarea ei modernă, Biblioteca Universitară din Cluj⁵⁶. Istoricul acestei instituții devenea un motiv în plus pentru autor de a reaminti progresul înregistrat de această bibliotecă, mai ales după preluarea ei de către români: „am moștenit această bibliotecă în 1919 de la unguri într-un anumit stadiu. Haina românească i-am dat-o însă noi și cine nu știe că cea mai frumoasă beteală și alțițele cele mai frumoase le-a dăruit domnul Gheorghe Sion, bătrânul boier moldovean”⁵⁷.

Tradus și în limba franceză, studiul avea să mai fie publicat în numărul din aprilie-mai 1940, al „Revue de Transylvanie”⁵⁸. Aici, textul era susținut de mai multe ilustrații, reprezentând atât cărțile românești, cât și mănăstirile care le-au adăpostit. Dintre ele nu lipsesc figurile domnitorilor români prezentați drept protectori merituoși ai acestor centre de cultură românească. Interesant că, printre ei, se regăsea și regele maghiar Matei Covinul, sub imaginea căruia era subliniat, în limba franceză, originea română a acestuia⁵⁹. Și cum, între timp, tensiunile cu Ungaria se accentuaseră, în final, textul era completat cu o frază în care autorul răspundea acuzațiilor venite din partea vecinilor de la apus, precum că românii, după ce au preluat biblioteca clujeană, ar fi devastat-o și depopulat-o: „peuvent être tranquilles, car cette bibliothèque prospère à présent davantage que de leur temps”⁶⁰.

Ocuparea nord-vestului Transilvaniei, în august 1940, de către Ungaria, obligase Universitatea română din Cluj să-și caute refugiu la Sibiu. Aici, Ioachim Crăciun își continuă preocupările din domeniul cărții românești, publicând, în 1941, în periodicul sibian „Revista de Teologie”, lecția de deschidere ținută la Universitatea din Sibiu, la data de 20 noiembrie 1940, și intitulată *Tiparul la românii din Transilvania*⁶¹. De fapt, era o reeditare a studiului *Cartea românească în decursul veacurilor*, autorul insistând, de data aceasta, pe producția de carte românească din spațiul intracarpatic, văzută, mai ales, din

---

⁵⁵ Dan Simonescu, *Biblioteca Academiei și istoria bibliotecilor din România*, în „Cartea și biblioteca”, p. 99-107.

⁵⁶ Ioachim Crăciun, *Biblioteci și cititori români în trecut și azi...*, p. 13.

⁵⁷ *Ibidem*.

⁵⁸ Idem, *Les bibliothèques roumaines dans le passé et de nos temps*, în „Revue de Transylvanie”, tom VI, nr. 2, apr.-iun. 1940, p. 194-233.

⁵⁹ *Ibidem*, p. 166.

⁶⁰ *Ibidem*, p. 193.

⁶¹ Idem, *Tiparul la românii din Transilvania*, în „Revista teologică”, 31, nr. 3-4, 1941, p. 157-169.

lumina unui militantism naționalist, explicabil de proaspăta anexare a nord-vestului Transilvaniei. Tocmai din acest motiv, după parcurgerea episodului descoperirii tiparului de către Gutenberg, istoricul clujean se oprește, cu multă atenție, asupra unor momente din istoria vechilor tipărituri transilvănene românești. Preocupările pentru tipărirea unor cărți românești în Transilvania erau privite drept dovezi de netăgăduit ale caracterului deosebit al culturii românești în acest spațiu atât de multicultural. În finalul studiului, autorul riposta față de afirmațiile unor istorici maghiari, care susțineau că activitatea tipografică românească din Transilvania s-a datorat doar ungușilor și sașilor.

Spre deosebire de textul publicat în anul 1937, studiul era completat cu unele aprecieri inedite legate de vechile tipărituri românești. Astfel, *Catehismul românesc*, tipărit la Sibiu, în 1544, era considerat de Ioachim Crăciun un unicat: „nu putem trece prea repede peste formatul acestei incunabule ardelene. Dacă e adevărat ceea ce spune Timotei Cipariu că tipărirea văzută de el avea formatul în -12°, atunci Catehismul românesc ni se pare a fi cea dintâi carte aldină - mutatis-mutandis și cu gândul numai la formatul ei mic - din sud-estul european și cu 100 de ani înainte de celebrele ediții elzeviriene, care prin formatul lor în -12° au însemnat o revoluție în istoria cărții europene”⁶². Câțiva ani mai târziu, această primă tipăritură cu text în limba română - din care nu se mai păstrează niciun exemplar - va constitui subiectul unei teme de cercetare mult mai amplă.

Până atunci, publica, în anul 1943, în primul număr al volumului *Siebenbürgen*, editat de Institutul de Istorie al României din București, studiul *Das rumänische Buch in Siebenbürgen*⁶³. Lucrarea, care făcea o scurtă incursiune în istoria cărților românești din Transilvania, avea mai mult un rol propagandistic, decât științific și, tocmai din acest motiv, era scrisă și în limba germană. Textul avea să fie editat, în același an, și în limba română⁶⁴, iar, un an mai târziu, și în limba italiană⁶⁵.

În cele din urmă, în 1946, va fructifica, în cadrul unei lucrări mai ample, o temă de cercetare dedicată primei cărți tipărite în limba română. Astfel, în al 19-lea număr al colecției „Bibliotheca Bibliologica”, publica *Catehismul românesc din 1544 urmat de celelalte*

---

⁶² *Ibidem*, p. 161.

⁶³ *Idem*, *Das rumänische Buch in Siebenbürgen*, în „*Siebenbürgen*”, București, I, 1943, p. 257-268.

⁶⁴ *Idem*, *Cartea românească în Transilvania*, în „*Scriptum*. Buletin bibliologic”, Brașov, I, 1943, p. 40-46.

⁶⁵ *Idem*, *Il libro romano in Transilvania*, în „*Transilvania, la nostra patria*”, București, M.O. Iprimeria Națională, 1944.

*catechisme româno-luterane: Bârseanu, Sturdzan și Marțian*⁶⁶. Proiectul era mai vechi, fiind, inițial, conceput pentru a marca împlinirea, în 1944, a 400 de ani de la tipărirea *Catehismului*. În acest scop, la 4 martie 1944, secțiunea istorică a Astrei, în colaborare cu Institutul de Istorie Națională al Universității din Cluj-Sibiu, luaseră decizia să comemoreze acest eveniment. Evenimentele din vara anului 1944 au decalat acțiunea, care a fost reluată, în cadrul unei ședințe ținute de Astra, la 19 februarie 1945⁶⁷.

Chiar de la început studiului, autorul își exprima intenția clară de a trata subiectul mai mult sub aspectul lui bibliografic. Pentru început, raportându-se, din nou, la criteriul geografic, enunțat și în 1937, în studiul *Cartea românească în decursul veacurilor*, istoricul clujean includea *Catehismul* în categoria incunabilelor. Încă o dată, puternica motivație, de factură naționalist militantă, umbrea partea științifică, ducând la menținerea unei ipoteze eronate. Faptul că era vorba despre prima tipăritură apărută în limba națională în răsăritul Europei mărea, în viziunea lui, importanța ei simbolică, mai ales că: „*ea apăruse cu 6 ani înaintea primei tipărituri ungurești din Transilvania și Ungaria*”⁶⁸.

Amintind de cele patru mărturii, din care două contemporane⁶⁹, despre existența *Catehismului*, autorul repertoriază și cele mai importante demersuri istoriografice dedicate tipăriturii, apărute până în acel moment⁷⁰. Astfel, îi rețin atenția lucrările lui Bogdan Petriceicu Hașdeu (*Cuvinte din bătrâni*, II, 1879), I.G.Sbiera (*Mișcări culturale și literale la românii din stâng Dunării, în războiul de la 1504-1714*, Cernăuți,

---

⁶⁶ Idem, *Catehismul românesc din 1544 urmat de celelalte catechisme româno-luterane: Bârseanu, Sturdzan și Marțian*, în „*Bibliotheca Bibliologica*”, Sibiu-Cluj, nr. 19, Tip. Cartea Românească, 1945-1946.

⁶⁷ *Ibidem*, p. 1.

⁶⁸ *Ibidem*, p. 1.

⁶⁹ Despre existența acestei tipărituri sibiene - din care astăzi nu se mai cunoaște niciun exemplar - sunt oferite informații, atât din două surse contemporane, cât, mai ales, de la Timotei Cipariu. În ultimul caz, este vorba despre o informație care se bucură de cea mai largă răspândire în literatura de specialitate. Astfel, în jurul anului 1837, Cipariu consemnează că ar fi avut în mână, în biblioteca *baziliților* din Blaj, un exemplar din *Catehismul* de la Sibiu, dar că acesta s-ar fi pierdut mai târziu, poate cu ocazia evenimentelor din timpul revoluției din 1848-1849. Ioachim Crăciun dă ca sigură această știre, deși unii specialiști, precum Jakó Zsigmond, o contestă, considerând-o chiar o „*informație legendară*”. Jakó Zsigmond, *Pe urmele catehismului românesc din anul 1544*, în „*Philobiblon Transilvănean*”, p. 120-121.

⁷⁰ O prezentare a preocupărilor istoriografice referitoare la acest subiect la Jakó Zsigmond, *Tipografia de la Sibiu și locul ei în istoria tiparului românesc din secolul al XVI-lea*, în „*Anuarul Institutului de Istorie Națională Cluj*” (A.I.I.C.), VII, 1964, p. 98-115.

1897), Nicolae Iorga (*Istoria literaturii românești*, I, București, 1925), Nicolae Drăganu (*Histoire de la littérature roumaine de Transylvanie des origines à la fin du XVIII-e siècle*, București, 1938), Alexandru Rosetti (*Les catéchismes roumains du XVI-e siècle in Roumanie*, Paris, 1922) și Alecu Procopovici (*Arhetipul husit*, 1928), Dumitru Radu Mazilu (*Diaconu Coresi. Contribuții*, Ploiești, 1933) și Nicolae Sulică (*Catechismele românești din 1544 și 1559*, 1935). Interesant că, dintre aceștia, Bogdan P. Hașdeu a fost singurul care a pus sub semnul întrebării existența *Catehismului sibian*⁷¹.

Ioachim Crăciun abordează și problematica referitoare la autorul și originalul după care s-a tradus *Catehismul*. Astfel, inexistența unui autor este pusă pe seama spiritului vremii, când, din „adâncă smerenie bisericească, aducea cu sine ascunderea numelui, chiar în cazuri evident posibil”⁷². În ceea ce privește textul după care s-a făcut traducerea *Catehismului* din 1544, remarcă, în primul rând, diversitatea opiniilor exprimate până în acel moment: „în fața acestor concluzii atât de variate, bazate toate pe cercetări serioase, te întrebi cine are dreptate?”⁷³. Totuși, nu ezită să considere că textul care a stat la baza traducerii nu a fost un catehism luteran. Era de părere că, în acest caz, avem de-a face cu o compilație românească, realizată după mai multe izvoare cu conținut religios⁷⁴. Plecând de la acceptarea titlului de *Întrebare creștinească* și, după parcurgerea surselor istoriografice care au tratat subiectul, îmbrățișează greșit ideea unei influențe husite⁷⁵: „mai e posibil să credem

---

⁷¹ Afirmația sa este explicată de faptul că, în 1879, când îi apărea lucrarea, informația provenită din scotelile orașului Sibiu, privind plata magistrului Philippus Pictor pentru tipărirea *Catehismului* românesc, nu era cunoscută. Ion Gheție, Alexandru Mareș, *Originile scrisului în limba română*, București, Editura științifică și enciclopedică, 1985, p. 220.

⁷² Ioachim Crăciun, *Catehismul românesc din 1544...*, p. 5.

⁷³ *Ibidem*, p. 10.

⁷⁴ *Ibidem*, p. 11.

⁷⁵ Astăzi, toți cercetătorii sunt de acord că tipărirea din 1544 avea o orientare luterană indiscutabilă. După stabilizarea reformei luterane la Sibiu (1528), tipografia orașului este pusă în slujba bisericii luterane. Concomitent, magistrul orașului declanșează o acțiune puternică de prozelitism pentru a cuceri de partea luteranismului populația ortodoxă românească. Printre principalele cărți de confesiune luterană, se numărau catehismele, care conțineau, sub formă de întrebări și răspunsuri, o expunere mai ușoară a dogmelor luterane. Acesta a fost contextul care a dus la tipărirea, în 1544, la Sibiu, a primei cărți în limba română. Ioachim Crăciun acceptă însă teoria nefondată a lui Alexandru Procopovici, care pornea de la versiunea slavă a *Catehismului* grecesc al lui Chiril și Anatasie. Ajunsă în Boemia, în secolul al XV-lea, aceasta ar fi fost modificată de husiți, după care a servit de model traducerii primitive românești a *Catehismului*. Ion Gheție, Alexandru Mareș, *op. cit.*, p. 226-227.

că nu numai noi românii am rămas imuni față de o influență husită în veacul al XV-lea?"⁷⁶. De asemenea, acceptă ideea promovată de Nicolae Iorga că traducătorul era român. Interesant că Ioachim Crăciun îl numește pe tipograful *Catehismului* doar Philippus Pictor, evitând să-i folosească și supranumele de Moldoveanul. Această atitudine poate fi explicată de faptul că istoricul clujean îl considera pe tipograf de origine săsească. Aceasta deși, în literatura de specialitate, părerile sunt împărțite în ceea ce privește naționalitatea lui, unii considerându-l român⁷⁷, alții sas⁷⁸, sau chiar sas originar din nordul Moldovei⁷⁹. Pe de altă parte, nu putem trece peste vehemența cu care-i neagă orice implicare în traducerea textului⁸⁰. Acceptă însă implicarea sașilor în tipărirea *Catehismului*, aducând în discuție și un factor comercial: „vor fi câștigat negustorii sași bani cu această cărțuție?”⁸¹.

De subliniat și atenția deosebită pe care o acorda formatului *Catehismului*, în condițiile în care, singura informație îi era oferită de mărturia lui Timotei Cipariu. Pentru Ioachim Crăciun - care niciun moment nu pune sub semnul întrebării informația -, posibilitatea ca prima carte tipărită în limba română să aibă formatul -12°, avea o însemnătate deosebită, deoarece era „dintâi carte de formatul acesta minuscul în tot sud-estul european, cu 74 ani după aldinele venețiene, dar cu 23 ani înaintea plantinienelor din Anvers și cu 100 de ani înaintea celebrelor ediții elzeviriene din Leyda, care prin formatul lor mic au însemnat o revoluție în istoria cărții europene”⁸². Această ipoteză, pe care o susținuse și în alte studii publicate anterior, era bazată doar pe afirmația lui Cipariu, deși unii cercetători consideră că ea a fost greșit interpretată în istoriografia de specialitate⁸³.

---

⁷⁶ Ioachim Crăciun, *Catechismul românesc din 1544...*, p. 7.

⁷⁷ *Evangeliarul slavo-român de la Sibiu. 1551-1553*, București, Editura Academiei RSR, 1971, p. 84,95.

⁷⁸ Ioan Moga, *Cine a fost Philippus Pictor?*, în „A.N.I.I.N.”, XI, 1946.

⁷⁹ Ion Gheție, Alexandru Mareș, *op. cit.*, p. 97.

⁸⁰ Unii istorici nu neagă posibilitatea că Filip Moldoveanul, care a fost atât conducătorul tipografiei românești din Sibiu, cât și tâlmaciul oficial al orașului, să și fi tradus din limba germană în limba română *Catehismul*. Lajos Demény, Lidia Demény, *Tipografia chirilică de la Sibiu la mijlocul secolului al XVI-lea și prima carte apărută în limba română*, în Lajos Demény, Lidia Demény, *Carte, tipar și societate la români în secolul al XVI-lea...*, p. 60.

⁸¹ Ioachim Crăciun, *Catechismul românesc din 1544...*, p. 25.

⁸² *Ibidem*, p. 24.

⁸³ În acest sens, Jakó Zsigmond susține că informația fusese interpretată greșit de cercetători, deoarece Cipariu afirmase, de fapt, că formatul catehismului sibian trebuie să fi fost mai mare decât tipărirea de -12°, văzută la Blaj. Jakó Zsigmond credea că formatul catehismului de la Sibiu trebuie să fi fost de -4°. Jakó Zsigmond, *Philobiblon Transilvan...*, p. 117-127.

Plecând de la aceste aspecte, Ioachim Crăciun încearcă chiar o reconstituire integrală a textului *Catehismului de la Sibiu*, punând accentul pe „esența conținutului”⁸⁴. Demersul, redat în anexa lucrării, este puternic contestat de specialiști, care îl consideră o „operație neștiințifică și profund arbitrară”⁸⁵. De asemenea, pentru a ușura o comparație, mai erau adăugate textele, facsimilate și transcrise, ale celorlalte trei catehisme româno-luterane, derivate din cel din 1544: Bârseanu⁸⁶, Sturdzan și Marțian. Textele erau prefațate și de un inedit prolog compus de istoricul clujean după modelul vechilor predoslovii românești. Acesta era deschis de mărturisirea făcută într-o limbă arhaică că: „eu dascălul scris la capu mai apoi, dacă văzui că se plinesc 400 de ani de la scrierea cu tipariul a Catehismului de la 1544 în cetate în Sibiu, ostenitu-m-am de am strâns știri asupra acestii cărți și ispitind de la unii și de la alții învățați rumâni și striini, m-am nevoit și am izvodit den nou, cum am putut, această carte astăzi perdută, socotind că va fi spre folosul Rumânilor a scrie și cu tipariul ceiace am găsit pre la unii și pre la alții mai procopsiți”⁸⁷.

Concluzionând, remarcăm că istoricul clujean, deși sintetiza în lucrarea lui tot ce se scrisese până atunci despre *Catehismul românesc* de la 1544, susținea unele ipoteze nefondate, precum cea a încadrării tipăriturii în categoria incunabilelor sau influența husită. În același timp, nu putem omite faptul că, pentru prima dată, se reușea o actualizare a problematicii temei, mai ales din punct de vedere bibliografic, un demers unic până astăzi.

După instaurarea regimului comunist, istoria cărții românești rămânea unul dintre puținele domenii de cercetare istoriografică abordat de Ioachim Crăciun. Astfel, la sfârșitul anilor '50, noul „Anuar al Institutului de Istorie” din Cluj publica *Cronicele românești ale Transilvaniei și Banatului. Considerații preliminare*⁸⁸. Chiar în debutul studiului, autorul îi îndemna pe istoricii români să acorde o mai mare atenție surselor documentare și narative: „istoria se scrie cu ajutorul izvoarelor: documentare, narative, iconografice și altele. Dintre acestea, primele două ocupă un loc de frunte și cunoașterea lor e o necesitate de fiecare zi pentru istoriografia oricărei țări”⁸⁹. Apelul era motivat de starea în care

---

⁸⁴ Ioachim Crăciun, *Catehismul românesc din 1544...*, p. 18.

⁸⁵ Ion Gheție, Alexandru Mareș, *op. cit.*, p. 220.

⁸⁶ Este vorba despre *Catehismul* tipărit de Coresi în anul 1560, la Brașov, și descoperi, în 1921, de Andrei Bârseanu, Ion Gheție, Alexandru Mareș, *op. cit.*, p. 224-234.

⁸⁷ Ioachim Crăciun, *Catehismul românesc din 1544...*, p. 27.

⁸⁸ Idem, *Cronicele românești ale Transilvaniei și Banatului. Considerații preliminare*, în „Anuarul Institutului de Istorie din Cluj” (A.I.I. Cluj), I-II, 1958-1959, p. 125-152.

⁸⁹ *Ibidem*, p. 125.

se găseau vechile cronici românești, „care nu au fost strânse la un loc nici până azi într-o colecție potrivită cu necesitățile istoriografiei științifice a vremurilor de acum”⁹⁰.

De fapt, era o încercare de a relua un mai vechi demers istoriografic, axat pe studierea critică a izvoarelor istorice documentare și narative. În perioada interbelică, istoricul clujean fusese angrenat, alături de colegii săi de la Institut, într-un proiect ce viza realizarea unui *Corpus Chronicarum Transylvaniae*. Planul fusese stopat odată cu instaurarea unui regim pentru care asemenea teme de cercetare erau subiecte tabu. Însă, la sfârșitul anilor '50, pe fondul unei minime liberalizări a regimului, încerca să reia proiectul. În acest studiu, era realizată o exegeză critică a 28 de cronici românești din Transilvania și Banat. Până în acel moment, doar Ioan Lupuș editase, în 1941, parțial sau integral, o serie din aceste cronici, dar, între timp, numărul lor crescuse mult⁹¹. Acest aspect, dar și faptul că cele mai valoroase erau inedite au constituit motivația demersului inițiat de Ioachim Crăciun⁹².

Multe dintre afirmațiile autorului trebuie văzute în contextul politic al vremii, unul în care determinismul istoric, bazat pe dialectica marxistă, reprezenta punctul de reper al oricărei interpretări istorice. Astfel, trebuie percepute interpretările în care vedeau reflectându-se, în textul vechilor cronici românești, aspecte de genul: „lupta de eliberare socială și politică a poporului asupra. ... vremurile de asupra socială, politică și națională a poporului român din Transilvania și Banat”⁹³.

Ioachim Crăciun a inclus în categoria izvoarelor narative atât cronicile rimate - văzând în ele mai mult valoarea lor istorică, nu doar cea literară -, cât și memoriile și însemnările zilnice. Cele 28 de cronici erau prezentate după un criteriu cronologic, începând cu *Anonimul românesc din Chronicon Dubnicense* (1474-1479) și terminând cu lucrarea lui Alexandru Șuluțiu-Sterca (1794-1867). Fiecare cronică era succint analizată, fiindu-i indicată și locația manuscriselor originale ce o compuneau, bineînțeles acolo unde aceasta exista. De asemenea, mai erau date și două bibliografii: una a edițiilor ce au editat textele cronicelor și alta a studiilor ce trataseră, până în acel moment, problema lor.

În analiza critică a cronicelor, Ioachim Crăciun insistă mai mult asupra celor din secolul al XVIII-lea, urmărind, mai ales, modul în care autorii lor trataseră două momente din istoria românilor ardeleni:

---

⁹⁰ *Ibidem*.

⁹¹ Ioan Lupuș, *Cronicari și istorici români din Transilvania*, ediția a II-a, Craiova, 1941.

⁹² Ioachim Crăciun, *Cronicele românești...*, p. 126.

⁹³ *Ibidem*.

unirea religioasă și răscoala țărănească condusă de Horea, Cloșca și Crișan. Cum linia istoriografiei oficiale era literă de lege, întâlnim la istoricul clujean afirmații de genul: „*Radu Tempea [...] a fost un protopop luptător atât împotriva catolicizării românilor din Brașov de Inocențiu Micu-Clain, cât și a conducerii săsești a orașului*”⁹⁴ și că părerile binevoitoare exprimate de Samuil Micu-Clain în legătură cu unirea religioasă trebuie puse pe seama originii sale sociale, „*călugăr și nobil*”⁹⁵.

În finalul studiului, autorul făcea un apel către „*toți iubitorii și cercetătorii trecutului nostru, să îmbogățească lista cronicelor de mai sus cu noi cronici, ce trebuie să se mai găsească, uitate sau neluate în seamă, prin depozite de arhive, prin lăzi ferecate, sau altfel. Nu numai cronici românești, ci ne sunt necesare orice fel de cronici, ca să putem lumina trecutul zbuciumat al poporului nostru și al popoarelor conlocuitoare, cu noi știri, cât mai largi și cât mai aproape de adevăr*”⁹⁶. Dintre aceste cronici, cea a lui Ioan Caioni avea să fie reluată în studiul *Cronica rimată a lui Ioan Caioni din 1654 despre sfârșitul lui Vasile Lupu*, dar fără a oferi alte informații⁹⁷.

Ioachim Crăciun își va continua cercetarea în acest domeniul al vechilor izvoare narrative românești, publicând, împreună cu Aurora Ilieș, o lucrare mai amplă, *Repertoriu manuscriselor de cronici interne sec. XV-XVII privind istoria României*⁹⁸. Aici, cei doi cercetători își propuseseră să realizeze un repertoriu al cronicilor medievale românești, grupate pe depozite și fonduri. Urmărind să detecteze și să facă cunoscute toate manuscrisele de cronici interne aflate în depozitele din România, autorii sperau ca, astfel, să ușureze munca viitorilor editori ai acestor cronici. Contextul istoric, marcat de puternica imixtiune a politicului în orice temă istoriografică, își lăsa amprenta pe lucrare. Astfel, chiar în introducere, Ioachim Crăciun avea grijă să precizeze că cercetarea era „*o dovadă în plus a progreselor făcute de istoriografia noastră marxistă, de când țara a pășit pe drumul democrației și al socialismului*”⁹⁹. De asemenea, realizând o scurtă trecere în revistă a începuturilor istoriografiei românești, istoricul clujean se ralia, vrând-nevrând, la linia istoriografiei oficiale, considerând că: „*cronicele acestea au fost scrise în cea mai mare parte de reprezentanți ai clasei suprapuse și ele oglindesc în majoritatea lor ideologia și interesele clasei feudale. Masele populare au fost neglijate și interesele lor n-au fost înțelese*

---

⁹⁴ *Ibidem*, p. 133.

⁹⁵ *Ibidem*, p. 141.

⁹⁶ *Ibidem*, p. 148.

⁹⁷ *Idem*, *Cronica rimată a lui Ioan Caioni din 1654 despre sfârșitul lui Vasile Lupu*, în „A.I.I. Cluj”, IV, 1961, p. 237-244.

⁹⁸ Ioachim Crăciun, Aurora Ilieș, *Repertoriu manuscriselor de cronici interne sec. XV-XVII privind istoria României*, București, Ed. Acad. R.S.R., 1963.

⁹⁹ *Ibidem*, p. 7.

just de cei mai mulți cronicari"¹⁰⁰. Interesant că reprezentanții Școlii Ardelene nu numai că erau excluși din această categorie, ba, chiar mai mult, erau priviți ca „istoriografi progresiști, care au înțeles necazurile celor exploatați”¹⁰¹. În această ordine de idei, autorul se vedea chiar obligat să scoată în evidență „pozițiile scriitorilor progresiști [...], acolo unde e cazul, însă caracterul limitat de repertoriu al lucrării nu ne permite să ne oprim și să subliniem conținutul social-economic și social-politic al fiecărei opere în parte”¹⁰².

Acest demers istoriografic necesitase un foarte mare volum de muncă, având în vedere că, pentru documentarea științifică, autorii au cercetat biblioteci și arhive din 17 orașe din România. Aici descoperiseră și descifraseră mii de file manuscrise, scrise în nu mai puțin de nouă limbi și în cinci alfabetele diferite. Materialul era editat în ordine cronologică, pe provincii, Ioachim Crăciun ocupându-se de Transilvania.

Istoricul clujean fixa patru criterii pentru a clasa un text în categoria cronicelor interne. Ele vizau, în special, spațiul în care se născuse și activase autorul cronicii. De aceea, era urmărită „orice povestire narativă a faptelor istorice, alcătuită în țara noastră sau de către scriitori din țara noastră în epoca feudală, privind istoria României, de la primele scrieri de acest fel până 1800 inclusiv”¹⁰³.

Deși unii istorici încadrează lucrarea în categoria bibliografiilor, Ioachim Crăciun o considera una de informare istorică și nu un inventar al depozitelor din țară¹⁰⁴. Mai mult chiar, materialul adunat avea să fie fructificat de autor și în redactarea părților referitoare la manuscrisele, tipăriturile și bibliotecile medievale românești, din volumele II și III ale tratatului de *Istoria României*¹⁰⁵. Tratatul marca atât un sfârșit, cât și un început de epocă istoriografică, una în care, pentru prima dată în regimul comunist, s-a încercat o scriere a istoriei

---

¹⁰⁰ *Ibidem*, p. 9.

¹⁰¹ *Ibidem*.

¹⁰² *Ibidem*, p. 13.

¹⁰³ *Ibidem*, p. 9.

¹⁰⁴ Spre exemplu, Nicolae Edroiu, realizând bibliografia operei lui Ioachim Crăciun, o clasează în categoria bibliografiilor. Nicolae Edroiu, *Ioachim Crăciun...*, p. 45.

¹⁰⁵ *Cultura în Transilvania în vremea feudalismului dezvoltat (sec. XIV-prima jumătate a sec. XVI)*, în „Istoria României (Tratat)”, ..., 1962, p. 687-705, 708-709; *Cultura în Transilvania în a doua jumătate a sec. XVI*, în „Istoria României (Tratat)”, vol. II, București, Editura Academiei, 1962, p.1034-1039, 1045-1055; *Cultura în sec. XVII în Transilvania*, în „Istoria României (Tratat)”, vol. III, București, Editura Academiei, 1964, p. 294-314.

României, fără a se apela la o falsificare grosolană¹⁰⁶.

Totuși, în continuare, scrierea istorică era permisă doar acceptând preceptele marxism-leninismului, iar istoricul clujean a trebuit să se conformeze acestor cerințe. Astfel, la sfârșitul anilor '60, cu numai doi ani înainte să moară, revine, în studiile *Incunabule românești și cărți rare și prețioase tipărite pe pământul țării noastre (1508-1600)* și *Incunabule și cărți rare tipărite în Apus (1482-1600) de autori și tipografi de pe teritoriul țării noastre*, la tema incunabulelor românești¹⁰⁷. De data aceasta, lucrările aveau mai mult un caracter general, autorul creionând, în mare, un tablou al incunabulelor românești.

Concluzionând, remarcăm problematica abordată de Ioachim Crăciun în tratarea unor teme din istoria vechilor cărți românești. De-a lungul unei lungi și impresionante cariere de cercetător al cărții românești, istoricul clujean lăsa în urma sa un valoros discurs istoriografic.

IOACHIM CRĂCIUN – HISTORIAN OF OLD ROMANIAN BOOKS AND LIBRARIES

Abstract

Another historiographical theme approached by Ioachim Crăciun involves the history of book and libraries in the Romanian area. He chose this topic, extremely related to bibliology, guided by the practical needs of his academic courses. His qualities as a researcher were about to be highlighted by the studies dedicated to this subject, which were edited both in the interwar period and during the communist regime.

Therefore, we may notice the issues approached in dealing with some topics from the history of old Romanian books. Throughout a long and impressive career as a researcher of the Romanian book, the historian from Cluj leaves behind a valuable historiographical discourse.

Keywords: Ioachim Crăciun, historiography, Romanian printing, bibliology, library.

---

¹⁰⁶ Gabriel Moisa, *Istorie și propagandă istorică în România 1945-1989*, Oradea, Editura Țării Crișurilor, 2002, p. 54-63.

¹⁰⁷ Ioachim Crăciun, *Incunabule românești și cărți rare și prețioase tipărite pe pământul țării noastre (1508-1600)* în „Studii și Cercetări de Bibliologie”, II, 1969, p. 129-137; idem, *Incunabule și cărți rare tipărite în Apus (1482-1600) de autori și tipografi de pe teritoriul țării noastre*, în „Studia Bibliologica”, III, 1969, p. 149-160.